

HANGİSİNİ SEÇERDİNİZ: ER SAMIR MI, ORPHEUS MU?

Which One Would You Choose: Er Samır or Orpheus?

Doç. Dr. İbrahim DİLEK*

ÖZ

Dünya mitolojileri içinde en çok bilineni ve çeşitli yönleriyle üzerinde en fazla çalışılmış olanı, şüphesiz Yunan mitolojisidir. Mitolojiler arasında müşterekliklerin olması da doğaldır. Bu doğallık, karşılaştırmalı mitoloji çalışmalarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu makalede, Yunan mitolojisine ait *Orpheus ve Eurydike* mitiyle Altay Türklerine ait *Er Samır* destanının erkek kahramanlarının eşlerine duydukları sevgi uğruna verdikleri mücadelenin karşılaştırılması yapılmıştır. Bu karşılaştırma yapılırken eşlerin (Eurydike ve Altın Tana) yeraltıyla temas sebepleri, Orpheus ve Er Samır'ın eşlerini kurtarmak için yeraltına inmeleri, karşılaştıkları engeller ve bu engelleri nasıl aştıkları, dönüş yolculukları, kişisel yöntem ve tavırları üzerinde durulmuştur. Er Samır destanının metnini Orpheus ve Eurydike mitinden ayıran unsurlardan biri, bu destanda eşin yanında erkek kardeş in de olmasıdır. Yapılan karşılaştırma sonucunda, Orpheus ve Er-Samır'ın amaçlarının aynı olmasına rağmen yeraltına yaptıkları yolculuklar sırasında farklı yöntemleri kullandıkları ve farklı sonuçlara ulaştıkları tespit edilmiştir. Orpheus'un mücadelesi bireysel olarak görülmele birlikte, Er-Samır'ın mücadelesi bireysel başlayıp toplumsal bir faydaya (eşyle birlikte yeraltındaki bazı insanları da kurtarması ve Erlik'i cezalandırması) dönüşmesi açısından dikkate değerdir. Belirtilen hususlar doğrultusunda makalede farklı mitolojilere ait erkek kahramanların, eşlerine duydukları sevgi uğruna verdikleri mücadelenin kesişen ve ayrışan yönleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler

Mit, destan, Orpheus ve Eurydike, Er Samır, yeraltı yolculuğu, karşılaştırma

ABSTRACT

Among the most well-known and most-researched in a variety of aspects throughout the world is no doubt that of Greek mythology. It is natural that there are common characteristics among the mythologies in the world. This naturalness has paved the way for comparative mythology studies. This study sets out to compare the struggle for the sake of love the male heroes have for their wives in Orpheus and Eurydice of Greek mythology and Er Samır legend of Altai mythology. While the comparison is made, the main focus is on the reasons why the spouses (Eurydice and Altın Tana) were in contact with underground, the underground journey of Orpheus and Er Samır to save their spouses, the obstacles they had and how they overcame these obstacles, their return, personal methods and manners. One of the elements that distinguishes the legend of Er Samır from Orpheus and Eurydice myth is the male brother attending the wife. As a result of the comparison, though the objective of Orpheus and Er-Samır is the same, they employed different methods during the journey to underground and reached different consequences. While the struggle of Orpheus was an individual one, the struggle of Er Samır is worth noticing in that the struggle started as an individual one and turned into a social good (saving some other people along with the wife and punishing Erlik). The paper dwells on the concurrent and different aspects of the struggle for the male characters have for their wives in the two different mythologies.

Key Words

Myth, epic, Orpheus and Eurydice, Er Samır, underground journey, comparison

* Gazi Üniv., Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Böl. Öğretim Üyesi, idilek@gazi.edu.tr

GİRİŞ

İnsanoğlu evrende gözlemleyebildiği en yakınındakinden en uzağa, en büyüğünden en küçük varlığa kadar tabiat olaylarını anlamaya ve yorumlamaya çalışmıştır. Onun bu çabası, aynı zamanda kendi iç dünyasına dönük olarak da insanı anlamaya yöneliktir. İnsanoğlunun bu anlama ve yorumlama çabalarını *mit* adı verilen çeşitli öykülerin oluşmasına sebep olmuştur. Mitik dönemlerde kutsal kabul edilen bu öykülere hem inanılmış hem de bu öyküler gerçek kabul edilmiştir. Fakat zamanla bilim ve ilahî dinler, mitlerin büyük kısmının inanırlılığını ve gerçekliğini ortadan kaldırmış olsa da mitler yaratıldıkları toplumlarda kuşaklar boyunca işlenerek anlatılmaya devam edilmiştir. Bu öykülerin bir kısmı bazı farklılıklara rağmen değişik toplumlarda tematik olarak benzerlikler gösterir. Campbell, bu durumu “*Temalar ebedi, bunların söylenme şekliyse kültüre kalmış*” (Campbell 2009: 30) şeklinde ifade eder. Campbell’in bu yaklaşımı doğrultusunda insanın iç dünyasına yönelik ebedi temalar içerisinde, Yunan mitolojisindeki *Orpheus ile Eurydike* miti ile Altay Türklerine ait *Er Samır* destanında bazı benzerlikler mevcuttur. Her iki metinde olaylar; iktidar, aşk ve inanç üçgeninde gelişip sonlanır. Makalede, adı geçen iki mitik anlatıda erkek kahramanların ölen eşlerine duydukları sevgi, onları ölümden kurtarmak için yeraltına inmeleri

ve mücadelelerinin benzeşen yönleri dört başlık hâlinde karşılaştırılabilecek şekilde incelenmiştir. Bunlar şunlardır: 1. Kahramanlar ve Tanrılar 2. Yeraltına Yolculuk; Sebepler, Engeller, 3. Orpheus Hades’in Huzurunda, Er Samır Erlik’in Karşısında 4. Erginlenme ve Sonuç.

Yapılan karşılaştırma sonucunda, Orpheus ve Er Samır’ın amaçlarının aynı olmasına rağmen yeraltına yaptıkları yolculuklar sırasında farklı yöntemleri kullandıkları ve farklı sonuçlara ulaştıkları tespit edilmiştir. Orpheus’un mücadelesi bireysel görülmekle birlikte, Er Samır’ın mücadelesi bireysel başlayıp toplumsal bir faydaya (eşiyile birlikte yeraltındaki bazı insanları da kurtarması ve Erlik’i cezalandırması) dönüşmesi açısından dikkate değerdir. Er Samır destanındaki bu farklılık, şüphesiz onun kutlu kahraman olmasıyla ilgilidir.

Er Samır Destanının Özeti

Destan kahramanı Er Samır’ın babası bir kağan olan Ak Bökö, annesi ise Ermen Çeçen’dir. Eşi Altın Tana ile birlikte huzur içinde yaşayan Er Samır avdayken yurdunu Erlik’in damatlarından Kara Bökö basarak Er Samır’ın eşini kaçıtır. Bu durumu babasından öğrenen Er Samır, başka bir eş bulurum diyerek önce eşinin kaçırılmasını önemsemez. Babasının onun bu düşüncesine şiddetle karşı çıkmasından sonra Er Samır, yurduna gelir. Altın Tana’nın kendisi için hayatını tehlikeye atması gerektiğini yazdığı mektubunu

bulur; fakat o, eşini kurtarmak için yola çıkar. Yolculuğu sırasında önüne çıkan ve Erlik'in adamları olan altı kardeşi yener, sonra yine Erlik'in adamları olan dokuz kardeşi de yenerek yoluna devam eder; dağlar, dereler ona yol verir. Yol üzerinde kayını Altın Ergek'in yurduna uğrar ve ondan çeşitli tavsiyeler alır. Kara Bökö'nün yurduna ulaşan Er Samır, burada Erlik'in kızı Sarı Koron'u öldürerek eşini kurtarır. Daha sonra Kara Bökö ile karşılaşan Er Samır, onu da yenerek öldürür ve eşiyile birlikte yurduna döner. Yurduna dönen Er Samır, kardeşi Katan Mergen'i göremez ve nerede olduğunu sorar. Onun yeraltına indiğini öğrenen Er Samır da yeraltına iner. Erlik'in koyduğu engelleri süt saçıp, bez bağlayarak aşar. Erlik'e ulaşan Er Samır, onu acımasızca dövüp kardeşinin nerede olduğunu öğrenir. Erlik'in söylediği yol üzere giden Er Samır kardeşini bulur; fakat onun ölmüş olduğunu görür, hazırladığı ilaçlarla kardeşini diriltir. Er Samır ve kardeşi Katan Mergen, yurtlarına dönüp huzurlu bir hayata başlarlar (Dilek 2002: 23-25).

Orpheus ve Eurydike Miti

İlk ölümlülerden biri olan Orpheus'un annesi, musalardan Kalliope, babası ise Thrakia prensi Oiairos'dur. Orpheus, tanrılar kadar güzel lir çalabilirdi. O lir'ini çalarken tabiatındaki her şey ona eşlik ederdi. Evlenmeden önce katıldığı Argonautlar seferinde o, bulunduğu gemiyi çaldığı lir sayesinde tehlike-

li bölgeden çıkarmayı başarmıştır. Orpheus'un Eurydike'yi ilk olarak ne zaman gördüğü bilinmiyor; fakat onun gönlünü kazanmak için çalgısını konuşturduğu tahmin edilebilir. İki genç birbirlerini sever ve evlenirler. Düğünden sonra Eurydike, arkadaşlarıyla birlikte gezerken otların arasından bir yılan ok gibi fırlatarak onu sokar. Genç kız, oracıkta ölür. Dayanılmaz bir acı kaplar Orpheus'un her yanını; ölümler ülkesine gidip eşini geri almaya karar verir. Şarkılarıyla ve çalgısıyla Hades'i ve Persephone'yi kandıracağına inanır. Kimsenin yapamayacağını yapıp yeraltına iner. Çalgısının tellerine dokunur; köpek Kerberos kendinden geçer, İksion çarkı, ansızın duruverir, Sisyphos kayasının üstüne çıkıp oturur, Tantalos susuzluğunu unuttur, Erinyslerin gözleri yaşlarla dolar, yeraltının tanrısı Hades ile tanrıçası Persephone kendilerinden geçerler. Cesaretinin ve çalgı çalmadaki ustalığının karşılığını görür Orpheus. Yeraltı tanrısı Eurydike'yi çağırıp Orpheus'a verir. Bir şartı vardır ama, Orpheus önden, Eurydike ise onun arkasından yürüyecektir, yeryüzüne çıkıncaya kadar, Orpheus bir kez olsun dönüp arkasına bakmayacaktır. İki sevgili yola koyulurlar. Orpheus, arkasından Eurydike'in geldiğini bilir ama dönüp gözleriyle görerek emin olmak ister. Böylece karanlıkları görerek yol alırlar. Orpheus gün ışığına çıkar çıkmaz dönüp ardına bakar. Ama acele etmiştir. Çünkü Eurydike

hâlâ yeraltından yeryüzüne açılan geçidin içindedir. Belli belirsiz karısının yüzünü görür, onu yakalamak için kollarını uzatır; ama tutamaz. Eurydike, Hades'e dönmüştür. Orpheus, yeraltına tekrar inmek ister; ama tanrılar bırakmaz onu. Bir ölümlü ikinci defa gidebilir mi ölümler ülkesine? Orpheus, Thrakia'nın yabanî ıssızlığına döner. O tabiata çalgısını çalarken Meneadlara rastlar. Meneadlar onu paramparça edip kafasını Hebros ırmağına atarlar. Irmak kafayı denize ta Lesbos kıylarına kadar götürür. Kafayı mousalar bulur adanın tapınağına götürürler. Kaburgalarını da toplayıp Olympos dağının eteklerindeki bir mezara koyarlar (Hamilton 2009: 72-74; Gren ve Sharman-Burke 2008: 213-215; Vergilius 1998: 234-263).

Kahramanlar ve Tanrılar

Orpheus ve Er Samır, mitik yönleriyle insanüstü oldukları kadar, eşlerine yaklaşımları bakımından da, günlük hayatın içinde her zaman görebileceğimiz insanlardan değildir. Her ikisi de asildir; Er Samır bir kağanın, Orpheus ise bir prensin oğludur. Kuvvetli egolara, tanrısal yetenek (Sanatçı Orpheus) veya güçlere (Savaşçı Er Samır) sahiptirler. *Orpheus'un öyküsü, ölümü oyuna getirebileceğimiz ve kaçınılmaz kayıpların önüne geçebileceğimiz gibi bir umuda kapılmamızı sağlar, ardından da bu umudumuzu kırar* (Gren ve Burke 2008: 215). Er Samır'ın öyküsü ise, Orpheus'un aksine kaderin ve onu idare eden tanrıların

karşısında kahramanın üstünlüğünü işler. İki metin arasında başarısızlık (Orpheus) ve başarı (Er Samır), ilk bakışta kahramanlara bağlı bir durum gibi görünse de, esasında böyle değildir. Orpheus'la Hades'in karşı karşıya gelmesinin temelinde olağandışı bir durum yoktur; öyküde beklenmeyen şekilde gerçekleşmiş olsa da her insanın başına gelebilecek bir ölüm şekli vardır ve Hades kendisinden umulmayan bir şey yapmamıştır. Er Samır'ı Erlik'e meydan okumaya iten durum ise, Erlik ve ona bağlı unsurların özel anlamda Er Samır'ın, genel anlamda ise yeryüzünün düzenini bozma ya yönelik tutumlarıdır. Orpheus'u ölüm ve Hades karşısında başarısız kılan içinde büyüttüğü kuşkudur. O, bu insanî zaafi yüzünden eşini yeraltından kurtarmayı başaramamıştır. Orpheus'u başarısız olmasından dolayı suçlayamayız. Çünkü o, eşine duyduğu sevgi ve üstün sanat yeteneğine rağmen, tamamıyla bir insandır ve tanrıların yanında kaderi değiştirmek bir yana, takdir ve taliften başka bir işe yaramaz bu vasıfları. Dolayısıyla Hades'in düzeni bozulmamış, onun ve eşinin de yazgısı değişmemiştir. Er Samır'ı başarılı kılansa, kendine duyduğu güven olduğu kadar gelenek içinde kutlu kabul edilen kahraman olmasıyla da ilgilidir. Fakat onun kendine güveni ve savaşçılığı kırbaçlanmaya ihtiyaç duyar, bunu yapan da değer yargılarını temsil eden babası olur:

Onu işiten (babası) Ak Bökö/

Sıçrayıp yatağından indi / Kamçısını alarak hızlıca gelip durdu / "Deli iti döverim" diye / Geri dönüp oğluna karşı geldi / "Ayıp bilmez yüzüne inek pisliğini sürterim! / Yetmiş kağanın ağabeyi / Şeytana eşini çaldırıp / Yetişip onlarla savaşmazsan / Yer üstünde yaşama! dedi (Dilek 2002: 43).

Orpheus, hayat-ölüm dengesinin farkındadır. Onun yeraltına inme ve eşini kurtarma yöntemini de belirleyen, aslında bu farkındalıktır. Er Samır destanında ise olaylar kaderin, daha doğrusu insan karşısında ölüm ve bunların arasındaki denge üzerinde değil, iyi kötü çatışması üzerine kurulduğu için Er Samır başarılıdır.

Orpheus, macerasının tamamında yalnızdır. Kararları tek başına alır ve lirinün büyüleyici gücüne güvenir ve o, sanatının etkisiyle her şeyi elde edebileceğini düşünür:

Kandırırım / Demeter'in kızını şarkularıyla / Ölüler tanrısını kandırırım / Büyülerim ikisinin de yüreğini / Alır sevgilimi, Hades'ten kaçıırım (Hamilton 2009: 72).

Er Samır ise yalnız değildir. Onun yanında akıl vericileri ve yol göstericileri vardır. Bunlarla birlikte Ak Sarı da Er Samır'ın aşamadığı her zorluğu aşmasında ona yardımcı olur. Orpheus, Er Samır gibi büyük idealler ve ihtiraslar taşımaz. O, sadece lirinün sesine kattığı güçle eşini Eurydike'yi ölüm ülkesinden alıp yeryüzünde hayata kaldığı yerden devam etmek niyetindedir. Er Samır

ise bireysel mücadelesini toplumsal hâle getirir, hatta insanlığın kavgası hâline dönüştürür. Orpheus'ta görülen sakinlik ve dinginlik, onda yoktur. Er Samır, öfkelerini kontrol edemez; yeraltının şeytanlar, iblisler ve iğrençliklerle dolu dünyasında savaşmaktan âdeta zevk alır. Er Samır, savaşçılığı kadar Orpheus gibi iyi de bir müzisyendir. Orpheus lirinü çalarken bütün tabiat ona eşlik eder:

Thrakia dağlarının durgun ormanlarında / Çalgısının peşinden sürüklüyor Orpheus / Bütün o ağaçları, yırtıcı hayvanları (Hamilton 2009: 72).

Er Samır da türküsünü söylerken tabiat bütün unsurlarıyla onunla uyum hâlinindedir:

Er yaratılışlı Er Samır / Başparmağını şıklatarak / Ağzıyla türküyü söyleyerek / Katı katı yolları kahkahalarla geçti / Kötü kötü yolları / Türküyü söyleyerek geçti / Yavrulu ge-yikler yavrularını bırakıp / Bahadır oğlu takip etti / Yuvalı kuşlar yuvasını bırakıp / Er Samır'ın peşinden uçtu (Dilek 2002: 84-85).

Yeraltına Yolculuk1; Sebep-ler, Engeller

Orpheus ve Eurydike mitinde yeraltı, Er Samır destanına göre yeryüzündeki hayatın ötesindedir. Er Samır destanında ise yeraltı dünyası tüyler ürpertici yaratıklarıyla âdeta günlük hayatın içindedir. Kahramanların her ikisi de kolay değil, zor olanı seçer. Orpheus'a yeraltına inme cesareti veren sanatına

ve varlığının derinliklerindeki tanrısal yaratıcı güce duyduğu güven, Er Samır'a bu gücü veren ise savaşçılığı ve inancıdır. Orpheus'u da Er Samır'ı da yeraltına götüren ana sebep eşlerinin oraya götürülmüş olmasıdır. Aradaki fark Eurydike'nin beklenmedik bir zamanda talihsiz bir ölüm neticesinde, Altın Tana'nın ise kaçırılarak yeraltına götürülmüş olmasıdır. İki kahramanın yolculuğu da tam bir serüvendir. İkisi, çıktıkları yolculukta her türlü bedeli ödemeye hazırdır. Orpheus, seven bir eştir ve içinde bir umut taşıyarak ölümler ülkesinin tanrı ve tanrıçasının huzuruna çıkar. Ondaki Eurydike aşkı, yeraltından ayrıldıktan sonra mistik bir hâle dönüşür. Er Samır'da ise aşk yoktur. O yalnızca Erlik'in kızı tarafından eziyet edilen eşini gördüğünde içine acıma duygusu gelir ve destan boyunca başka olumlu duygu göstermez. Er Samır, seven bir eşten ziyade bir kağan, bir kahraman olarak Erlik'e meydan okur. Orpheus, Eurydike'ye duyduğu tutkulu aşk yüzünden iner yeraltına. Er Samır ise başlangıçta Altın Tana'nın yeraltına kaçırılıp götürülmesini önemsemeyecek kadar vurdumduymaz davranır. Fakat sonra, babasının görevini ona öfkeyle hatırlatmasıyla yerine getirmek zorunda olduğu bir *sorumluluk duygusuyla* iner yeraltına. Er Samır'ın Erlik'le mücadelesinde eşi amaç değil, araçtır. Oysa Orpheus'u yeraltı yolculuğuna çıkararak sebep eşine duyduğu *tutkulu aşktır*.

Bir ölümlü için Hades'in ya da Erlik'in yanına gitmek, o kadar kolay değildir. Aşılması gereken safhalar vardır. Kahramanların yeraltı yolculukları, her adımda geçilmesi güç ve imkânsız engellerle doludur. Orpheus, ölümler ruhları dillerinin altında öldüklerine dair bir işaret olan sikkeleri kontrol ederek Styks Irmağı'nın karşı kıyısına taşıyan kayıkçı Kharon'u, ölüm ülkesinin demir parmaklıklarını, İksiyon çarkını ve ölüm ülkesinde nöbet bekleyen üç başlı köpek Kerberos'u lirinini sihirli sesiyle büyüleyerek aşar. Er Samır ise, yeraltının karanlık dehlizlerini cebinden çıkardığı iki küpeyi atının kulaklarına takarak aydınlatır. Fırtına koparan yedi kara kütüğü, kötülüğü tuttuğunda kaygan ve çamurlu bir bataklıkta dönüşen kara suyu, kıyısı olmayan nehrin üzerindeki kıl kadar köprüyü bez bağlayıp dualar ederek aşar. Nihayet üç başlı köpek Kerberos gibi son engel olan biri altı gözlü, diğeri sekiz gözlü iki köpeği de aşarak Erlik'e ulaşır. Kısaca ifade etmek gerekirse Orpheus, Hades'e ulaşmak için konulan engelleri sanatının gücüyle, Er Samır ise Erlik'e ulaşmak için konulan engelleri inanca dair pratikleri yerine getirerek aşar. Yani onlara yeraltının engellerini aşma kudretini veren, birinde sanatın, diğesinde inancın gücüdür. Engeller ve bunların aşılması, bize kahramanların kim olduklarını, neleri başarabileceklerini öğretir. Orpheus ve Er Samır karşılaştırması bize, ister sanat isterse

kahramanlık olsun başarıda önemli olanın sahip olunan gücü kullanma yetisi olduğunu gösterir.

Orpheus Hades'in Huzurunda,
Er Samır Erlik'in Karşısında

Orpheus, Argonautlar seferine katılır ancak öteki kahramanlar kadar güçlü kuvvetli olmadığı için kürek çekemez. Kürekçilere tempo tutarak, kürekçi başlık yapar (İşler 2004: 217). Yarattığından duygulu ve medenî bir insandır. O, bir savaşçı olmadığı için Hades'in huzurunda ricacı; kutlu kahraman Er Samır, Erlik'in karşısında tehditkâr ve cezalandırıcıdır. Yaklaşımlar ve tavırları bakımından Orpheus, içe dönük, Er Samır dışa dönüktür. Her ikisi de coşkun bir cesaretle atılır ve geri dönmeyi düşünmezler. Orpheus, olayların başlangıcından itibaren kendini tanımakta, yeteneğini ve yapabileceklerinin sınırını bilmektedir. Amacına ulaşmasını engelleyen, *kuşku* ve *merak* gibi insanî vasıflara sahip olmasıdır. Onun talihsizliği bu zaafalarda gizlidir. Er Samır ise vak'a ilerledikçe kendisini keşfeder. Onun içine girdiği olaylara dayanabilmek için yalnızca sağlam ruhlu, çelik iradeli ve güçlü olmak yeterli değildir. Orpheus sanatçı-ozan, Er Samır ise kökleri şamana kadar uzanan bir savaşçıdır. Orpheus, Hades'in huzurunda seçkin ve başarılı bir müsamere çocuğu gibi durur. Uysal olduğu kadar asidir. Fakat isyan etmek yerine şartları zorlamayı dener. Niyeti, insanüstü yeteneğini sergileyip eşini alarak yeryüzüne, hayata geri

dönmektir. Bir tanrının huzurunda olduğunun farkındadır. Hades ve Persephoneye yalvararak şöyle seslenir:

Yalvarıyorum sizlere, sonsuz Kaos onuruna, bu engin sessizlik ülkeleri onuruna yalvarıyorum, Eurydike'nin kader ipini tekrar bağlayın (Estin-Laporte2010:183). Orpheus, Hades'in eşine duyduğu aşk uğruna yardım dilemeye devam eder:

Aşk'ın tutsağıyım, mutsuzluğuma dayanamıyorum. Ama sizleri de, işte, Aşk birleştirmiş bulunuyor (Estin-Laporte2010:183).

Oysa Er Samır, yeraltına indiğinde neredeyse bir ölümlü olduğunu unuttur. Ölüm ve kötülük tanrısı Erlik'in karşısında başkaldırı ve isyan hâindedir. Erlik'e hakaretler yağdırır. Öfkesinden gök gibi gürleyip, demir gibi çınlar:

At öldürüp yiye / Er öldürmeye alışkın / Şeytan yaratılışı Erlik Biy / Kapıdan beri çık (Dilek 2002: 99).

Er Samır, Erlik'i dört yanından dört kazığa bağlayarak kamçılar. Acılar çeken Erlik'in çığlıkları yeraltında ve yeryüzünde yankılanır. Erlik de Er Samır karşısında tahrik edici ve saldırgandır ancak, bir o kadar da korkak ve çaresizdir, onunla mücadele edemez. Erlik'in bu tavrı yalnızca Er Samır destanı ile ilgili değil, Sibirya Türk destanlarının birçoğunda mevcuttur. Bu durum, yeraltı güçlerine karşı mücadele eden kahramanın kutlu ya da tanrısal olmasından dolayı mücadelesini

yalnızca orta dünya insanları için değil, kutsal gök adına da vermiş olmasıyla ilgilidir. Orpheus karşısında Hades ise olacakları önceden bilen bir tanrı tavrı içerisinde. Orpheus'un isteğini şarta bağlarken bunu yerine getiremeyeceğinin farkındadır. Eurydike'in yazgısını değiştirmek isteyen Orpheus, Hades'in huzurundayken lirin (müziğin) ve sözün dışında başka ses yoktur. Oysa Er Samır, Erlik'in karşısındayken yeraltına cehennem uğultusu hâkimdir. Er Samır'ın karşısında mağlup olan Erlik değildir aslında; kutlu kahraman ve üstün insan iradesi karşısında adaletsizlik, haksızlık ve zulüm yenilmiştir.

Erginlenme ve Sonuç

Farklı coğrafya, kültür ve inanç ortamlarında ortaya konmuş bu iki metin, hümanist mesajlar taşır. Her iki kahraman da yaptıkları ilk yolculuklarından sonra bir kez daha yeraltına gitmek isterler. Orpheus'un ikinci teşebbüsü yeniden deneme hırsıdır; fakat ne yazık ki tanrılar buna izin vermez. Er Samır'ın ikinci kez yeraltına inme nedeni, kardeşini bulma isteğidir. Orpheus'un ve Er Samır'ın yeraltına yolculukları, ulaştıkları sonuçlar bakımından her iki kahraman için de Campbell'ın tespitiyle (Campbell 2010) birer ego gelişimi ya da erginlenme macerasıdır. Aradaki fark, Er Samır'ın erginlenmeyi yolculuğunun içinde yaşaması, Orpheus'un ise başarısız olup yeraltından çıktıktan sonra gerçekleştirmiş olmasıdır. Erginlen-

me sonucunda Orpheus'ta görülen ermetik yaşam tarzı, içe dönüş ve manevi arınma çabası, Er Samır'da yoktur. Orpheus'la kıyaslandığında Er Samır'ın tam bir erginlenme yaşadığını söylemek mümkün olmasa da, onun başlangıçta sorumsuz bir eş ve yönetici tavrı sergilemesi (halkını yönetmek yerine ava gitmeyi tercih etmesi) ve eşini Erlik'ten kurtarmak istememesi şeklinde görülen umursamazlıkları, olayların akış süreci içinde; yeraltının kötü güçleri tarafından zulme uğrayan insanlara yardım edip onları kurtarması, karşılaştığı engelleri aşarken inançlı bir tavır sergilemesi vb. şeklinde bir erginlenmeye daha doğrusu bir ego gelişimine ya da olgunlaşmaya dönüşür. Orpheus'ta *mistik erginlenme* onun *simgesel ölüm*'ünün gerçekleşmesinden sonra adına bağlı olarak ortaya çıkan din anlayışıyla devam etmiştir². Orpheus ve Er Samır, maceralarının sonunda bilinen dünyalarına dönerler. Fakat onlar artık maceralarının başlangıcındaki vasıflarının çok üstündedir. Dünyaya ve hayata başka türlü bakarlar. Orpheus, eşini tamamen kaybettiğini anlayınca kadınlardan ve yaşanılan dünyadan uzaklaşır ve yalnızlaşır, belki yolunu şaşırması gibi görünür; ama ideale karşı bir iç yolculuğuna çıkar. *Orpheus cehennemden dönüşünde, öbür dünyadaki deneyimlerine dayanarak bazı gizemli ve esrarengiz özelliklerini keşfeder. Ancak bu gizemli özelliklerini kadınlara kapalı erkeklere açık tutar* (Grimal 1997:

582-583). Kadınlardan uzak durmasının sonucunda da yine kadınlar tarafından parçalanarak öldürülür. Oysa Er Samır, olgunlaşarak hayata kaldığı yerden ama yenilenerek devam eder. Onun macerası ilk bakışta üstün bir adamın kontrol edilemeyen öfkesinin zaferle sonuçlanması gibi görünse de, özünde kadere teslim olmayan bir anlayışı sembolize eder.

NOTLAR

1 Pek çok Sibiryaya Türk destanında kahramanların çeşitli sebeplerle yeraltına yolculuk yaptığı görülür. Bu durum, Yunan mitolojisinde yalnızca Orpheus ve diğer bazı birkaç kahramana bağlı mitte görülür ki, Orpheus'un dışında yeraltına yolculuk yapan Yunan mitolojisi kahramanlarından Peirithoos'un yolculuğu dikkat çekicidir. İksiyon yahut Zeus ile Dia'nın oğlu olan Peirithoos, Persephone'yi yeraltından kaçırmak ister; fakat yakalanarak bir kayaya bağlanmak suretiyle cezalandırılır (Necatigil 2006: 120-121).

2 Müzisyenliğinin yanı sıra, bir kâhin ve büyücü olan Orpheus'un ölümünden sonra onun adına bağlı olarak *Orfizim* adı verilen mistik anlayışa sahip bir inanç ortaya konulmuştur. Bu inanca göre insan, iyilikle kötülüğün bir karışımıdır. Ölümünden sonra ruh başka bir bedene geçer. MÖ VI. yüzyılda Yunanistan ve İtalya'ya geçen Orfizmin temelinde öz olarak; öte dünyaya ait birçok vaat, dürüstlük ve hayvansal gıdalardan uzak durma vardır. (Konu hakkında daha ayrıntılı bilgi için bk. Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarında Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü (yöneten: Yves Bonnefoy), C. II, s. 849-850)

KAYNAKÇA

Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarında Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü (yöneten: Yves Bonnefoy) 2 cilt, (Türkçe baskıyı yayına haz. Levent Yılmaz), İstanbul: Dost Yayınevi, 2000.

Campbell, Joseph-Moyers, Bill. *Mitolojinin Gücü*. (Çev. Zeynep Yarman), İstanbul: MediaCat Kitapları, 2009.

Campbell, Joseph. *Kahramanın Sonsuz Yolculuğu*. (Çev. Sabri Gürses), İstanbul: Kambalacı Yayınevi, 2010.

Dilek, İbrahim. *Altay Destanları I*. Ankara: TDK yayınları, 2002.

Estin, Colette-Laporte, Helen, *Yunan ve Roma Mitolojisi*. (çev. Musa Eran), Ankara, Tübitak Popüler bilim Kitapları, 2010.

Greene, Liz ve Sharman-Burke, Juliet. *İçimizdeki Mitoloji*. (çev. Rita Urgan), İstanbul: MB yayınları, 2008.

Grimal, Pierre. *Mitoloji Sözlüğü, Yunan ve Roma*. (çev. Sevgi Tamgüç), İstanbul: Sosyal yayınları, 1997.

Hamilton, Edith, *Mitologya*. (çev. Ülkü Tamer) İstanbul: Varlık yayınları, 2009.

İşler, Ertuğrul. *Andre Gid'i Mitlerle Okumak*. Ankara: Anı yayınları, 2004.

Necatigil, Behçet. *Mitologya Sözlüğü*. İstanbul: Sel yayıncılık, 2006.

Vergilius, Bucolica'lar, Georgica'lar Bütün Eserleri I. (Çev. Türkân Uzel), Ankara, Öteki Yayınları, 1998.